

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 27. februarija 1856.

V kakošen prid nam utegne biti svobodna obertnija? *)

Odgovor v več poglavjih.

Pervo poglavje.

Kako bi pač bilo na tergu, ako bi letaki kmetje prodajali, ki imajo pravico zato?

Teržen dan je. Recimo: žena tega ali unega mojstra gré na sejm nakupavat za hišo potrebnega živeža, kar zagleda voz s krompirjem, na vozu pa veliko tablo z napisom „Znanec Matija, upravičen krompirjar“. Pač debelo bi gledala gospodinja, še bolj pa, ko bi prašala za ceno krompirja. Upravičeni krompirjar ga morebiti ceni napol dražje kakor včeraj, in ako se kdo pritoži, da taka cena je odtija, pomerda rekoč: „kakor vas je volja“, jez, Prahov Peter in pa Prokelnov Tomaž smo edini upravičeni mojstri krompirske obertnije na tukajšnjem sejmu. Tudi una ne da sta krompirja pod to ceno; kdor ga noče kupiti, naj ga pa pustí.“

Vsa nevoljna gré gospodinja naprej in pride k branjevki, pri kateri že več let sadje kupuje. Al tudi na njenem staniču se bere nov napis: „Alenka Šmajdkova, upravičena sadjarica“. Deset jabelk, ki jih je predvčerajnim še rada dala za en groš, veljá danes dva groša, in to le zavolj starega znanja, „zakaj jez in pa Kodrova Špela“ — tako se Alenka šopiri in si pečo popravlja — imave same sedaj pravico sadje prodajati“. „Pa tamle na voglu sedí Krakovčanka, ki ima še lepše jabelka, ki jih dá deset za en groš“ — ji odgovori naša gospodinja — znanje gori znanje doli, grém pa k nji“. „Kaj? — se zadere Alenka, rudeča kot purman — kaj, Krakovčanka prodaja tudi jabelka? No, bom že vidila kako dolgo!“ —

Gospodinja naša, nevoljna, da ni mogla ne krompirja, ne jabelk za čežano kupiti, gré svojo pot ter si misli, bom pa fižola kupila. Al na vsem sejmu ga ni; kar zagleda štacuno, nad štacuno pa z debelimi zlatimi pismenkami napis: „ces. kralj. edino privilegirana sočivarnica“. Pogleda v štacuno, vidi cele kupe fižola, graha, leče, pa nobena gospodinja in nobena kuharica, ktera ni vajena druzega dnarja zametovati, ni kupila ne maslica, ker „edino privilegirani sočivar“ derži svojo robo po takem kupu, da nikoli tacega.

Vsa zbegana po tem novem teržnem redu letí gospodinja domú in pové možu (šivarju), kaj je doživela danes.

Kaj bi nek mož na to rekel? „Na to vižo nam ni moč shajati“ — bo menda serdit zakričal in vergel škarje za duri. „Take krivice pa še ni bilo, dokler svet stoji. Al nas hočejo žive pod zemljo spraviti? Zakaj bi pošten kmet ne smel svoje pšenice in svoje reži sejati in svojega krompirja in fižola saditi, kakor bi hotel, in na sejm peljati kamor bi hotel in kolikor bi hotel? Kaj je bolje, da sadje zgnije na drevesu, kakor da se nam prodá po pošteni ceni? Al ni to narobe svet, da se Bogu usmili!“

Na to vižo bi se mojster gotovo togotil zoper tak teržen red. In noben pameten človek bi ne mogel reči, da

*) Po nemški na Dunaji izdani in zlo hvaljeni knjižici: „Was nützt uns die Gewerbefreiheit?“ Če bi kak preprost bravec morebiti ne razumel gori rečenih besed, naj misli, da hočejo to reči, kar se v popačenem jeziku pravi: „Kaj nam nucajo frej antverhi?“

nima prav. Saj je vsakemu, kdor ni zapravljivec, gotovo ljubo, da si zamore živež, kolikor more, dober kup kupovati.

Al za življenje se pa dan današnji ne potrebuje le samo jed in pijača. Tudi loncov, nožev, žljic, omár, miz, stolov, perila, oblačil itd. je potreba. Kolikor bolji kup so tedaj lonci, mize, perilo, oblačilo itd., toliko več si pri tem prihrani in več za moko, krompir, mesó in druge bolj ali manj potrebne stvari izdajati zamore.

Vse kar podražuje ceno rokodelskih ali obertnijskih izdelkov, podražuje sploh navadne potrebe življenja, da vsak potem težje izhaja. Ako bi mizár svoje mize in stole bolji kup prodajal, bi mu šivar suknjo in čevljar čevlje ravno toliko cenejše narejal, kolikor cenejše je bil mize in stole kupil, in ravno tako bi bilo tudi pri mizarji. Nasproti pa bi zamogel tudi kmet svojo rež in krompir toliko cenejše prodajati, kolikor cenejše bi mu kolár voz, kovač plug, tesar pod, šivar suknjo, čevljar škornje delal. Roka roko umiva!

Še kaj od topirja.

„Novice“, ki se tako marljivo za pravo izobraženje slovenskega ljudstva poganjajo, so nam v 12. listu t.l. nekaj od koristnosti topirjev povedale, in po pravici nespametno preganjanje te nedolžne živalice grajale. Ako pomislim, od kod da izvira sovraštvo do topirjev, se mi nehoté sili prepričanje, da zamore vzrok tega nespametnega ravnanja, preganjanja in pobijanja topirjev le neznanost natore in njenih prikazkov biti, posebno pa babjovera in vraže, ktere še dandanašnji kakor druge narode tudi slovensko ljudstvo tarejo.

Človek je navajen povsod sam po sebi soditi. Kakor ponočnjaki, kateri se s hudobnimi deli svitlobi umakujejo, niso nič vredni, mislijo tudi, da ta ponočna živalica, ki čez dan v temnih luknjah prebiva, ni za drugo, kot za škodo. K tem krivim mislim je vraža naj več pripomogla. Pravijo, da se topir v mraku človeku v glavo zapodí in v njegove lase zamota, da se ga ni mogoče znebiti. — Ljubi bravec! ali si že kedaj v svojem življenji to vidil?

Od kod tedaj ta kriva misel? Berž ko ne si jo je kaka skerbna mati izmislila, češ, da ne bodo otročiči v mraku gologlavi hodili in se prehladili. Al kmalo pa se je ta izmislek v strah otrokom razširil kot resnica od kraja do kraja v škodo človeštvu in nedolžni živalici.

Skerbne preiskave v življenji topirja nam niso le tega in družih vraž razjasnile, temuč nas tudi s to živalico bolj in bolj soznanile. Naj mi bo tedaj dopušeno tega ponočnjaka bolj natanko popisati.

Marsikdo morebiti misli, da topir na zlo nizki stopnji živalstva stoji. Al to ni res. Topirja visoko stopnjo v živalstvu nam že misel priprostega ljudstva razodeva, po kateri je topir napol miš, napol pa ptič. Toda še na višji stopnji kot ptica in miš stoji topir, ki se po mojstru živaloznanstva, Cuvier-u, precej za opicami (merkvicami) vverstuje, ktere na nar višji stopnji živalstva stojé. Život topirja je podolgast in razun ušes in perutnične kožice (Flughaut) z gosto in kaj tanko dlako obrašen, zato ga priprosto ljudstvo z miši enaci. Na obéh stranéh trupla se koža tako razširja, da ne veže le sprednje in zadnje noge in repa, am-

pak tudi močno podaljšane perste sprednjih nog. Samo pavec sprednjih nog, ki je majhen in v pravi meri k truplu, in persti zadnjih nog so prosti te vezivne kože. Pavec sprednjih nog je, kakor sem rekel, majhen, prost, in z močno zakrivljenim krempljem orožen, za ktere se topir obeša; posamezni členi družih čveterih perstov so pa kaj močno podaljšani, posebno mazinec, ki pri nekterih skor dolgost celega života doseže. Med temi persti, kateri so brez krempljcov, je razpeta perutnična kožica, kakor platno na dežniku, in se razširja do perstov zadnjih nog, ki so z močnimi, zakrivljenimi kremplji oboroženi, in dostikrat tudi do konca repa, ki se pa pri nekterih ne nahaja. In s to tako razpeto kožico zamore topir kaj hitro, gibčno, tiho in varno sem ter tje letati, kar ga tedaj pri ljudstvu med ptiče vverstuje.

Zavernil me bo pa morebiti kdo: zakaj spi ta tihotapec nečimeren podnevi, ko se vse trudi pa dela, in se belega dneva veseli, ponoči pa, ko vse počiva, nemiren rogovili? in kako je mogoče, da se ponoči, kader nobena žival ne vidi, vendar tako gibčno in varno vede?

Na to odgovorim, da ima mati natora povsod in v vsem svoje predpise, da zamore svoj cilj in konec doseči; in da je eden iz teh namenov ravno pokončevanje mnogoterih škodljivih ponočnih živalic, kar pa slepi človek dostikrat zapopasti noče.

Ali zopet novo vprašanje: ako topir ponoči ne vidi, od kod pride, da vendar tako varno in gibčno sem ter tje leta, in se kar nikamor ne zadene? — Nepripravnost vida nadomestuje velika občutljivost te živalice, ktera se posebno v perutnični kožici, v ušesih, v nosu in v nekterih odvisnikih razodeva. In ta občutljivost je tako velika, da popolnoma nadomestuje nezmožnost topirjevo ponoči kaj videti, kakor skušnje učé. Spalanzani je celo sobo z nitmi prepregel, potem topirja oslepil in v sobi izpustil; in lej: topir je tako varno in gibčno sem ter tje letal, da se kar v nobeno nitko ni zadel.

Akoravno se take neusmiljene skušnje ne morejo zagovarjati, nam vendar kažejo, da pri topirji velika občutljivost kaj velikih in golih ušes, nosa in pa perutnične kože vid popolnoma nadomestuje.

Iz tega se razvidi neskončna modrost Stvarnika, kateri je tudi to ostudno živalico tako vstvaril, da si zamore ponoči iskati živeža, ki obstoji iz ponočnih kebrov, metuljev in drugih škodljivih živalic. In tako tudi topir veliko koristi, akoravno se človek tega ne zavé, in to koristno živalico nespametno preganja in pobija. Koliko pa topir koristi, zapopade posebno tisti, kateri njegovo veliko požrešnost pozná. Skušnje učé, da eden večih topirjev 15—20 kebrov zaporedoma požre, in kar nič se mu ne ustavlja; bolj mali topirji pa muh po 80—100 pohrustajo, kakor nam skušeni živaloznanci pišejo. Gospod Frauenfeld v Beču je imel vjetega topirja (*Vespertilio noctula*), ki je navadno za večerjo 50—60 červičev pohrustal.

Kje so pa topirji pozimi, ko jih kar viditi ni? Ali poginejo v jeseni kakor večidel kebre? ali se, kakor nekteri ptiči, v ptuje kraje podajajo?

Ljubi bravec! kar prvo zadene, povem ti, da ne poginejo, kjer topirjevo življenje ne terpi le eno leto, kakor kebrovo; nektore sorte se sicer podajajo v druge kraje; ali kar jih je pri nas, večidel vsi prebivajo tudi čez zimo v naših krajih. Kje pa so, da jih nihče ne vidi? Lej, ljubi prijatelj! zopet se ti pokaže neskončna modrost Stvarnika. Kjer se namreč topirji edino le od kebrov, metuljev in enakih živalic živijo, teh pa pozimi ni, bi mogli topirji glada poginiti. Al to se ne zgodi. V luknjah, v starem zidovji, v votlih deblih, kjer tudi poleti čez dan prebivajo, celo zimo spavajo oterpnjeni, in to na kaj čudno vižo. Topir se namreč za krempeljce zadnjih nog tako obesi, da z glavo navzdoli visi, vès v perutnično kožico zaviti; in tako živi celo zimo brez živeža v terdnem spanji, tako dolgo, da ga gorki sončni žarki zopet ne predramijo, in on navadnega

življenja, preganjanja in pokončanja škodljivih kebrov in drugih enakih živalic od novega ne začne.

Al kakor svet dobrote navadno z nehvaležnostjo plačuje, taka se tudi topirju godi. Zato, ker on ponoči, kadar počivajo druge živalice, ktere se tudi škodljivega merčesa živé, tako pridno rogovili, in veliko kebrov, metuljev in drugih živalic pokonča, ga nespametni ljudje, kateri delj ne mislijo kot za nos delječ, sovražijo, preganjajo in pobijajo.

V Beču.

P. Viktor M.

Starozgodovinski pomenki.

ADSALLVTAE AVG. SACR.

G CAECINA FAVSTINVS.

Spisal Davorin Terstenjak.

(Konec.)

Dajmo sedaj preiskavati: kaj pomeni Sava in Adsalluto.

Pod božanstvom Savus je vodni bog reke Save razumeti. Ime Sava je indoslovensko in pomeni po Benfeiu ¹⁾ naravnost vodo.

Pa tudi gore, pečine in kamni ²⁾ so imeli svoje varhe, kakor pričujejo indiške božanstva Giriša = Goriša itd. In takošno pečno božanstvo je Adsalluta, ki stoji za Acalluta. Latinec glasnik *c* pred *a*, *o* in *u* izgovarja kot *k*, in toraj ni mogel pisati Acalluta, kar bi se glasilo Akalluta. Pisal je toraj *ds* za *c*, in to priklado najdemo še v imenih koroških Redsomar, Redsat ³⁾ = Recomar, Recat = Anatinus od reca, anas, primeri historično ime „Gänserich“ ⁴⁾.

Acaluta je slovenska oblika sanskritske besede ashmanvati, kamnita, die steinerne, ktera beseda se že v Rigveda-tu nahaja. (Glej: Rigveda 10, 53, 8.)

Korenika teh besed je sansk. ash, kar je Bopp z coacervare prestavil; vendar iz izpeljancev se vidi, da je izvirni pomen besede ash = spitzen, kakor se lahko iz sledečih prikladov prepričamo, sanskritski: ashri, Spitze, latinski: acus, acumen = sanskritsk. ashman, geršk. akme, litv. aszmu. Pomen špičastega pa je stvaril pomene ostrosti, zato sanskritski ashri, acies, ensis ⁵⁾, latinski acies. Pomen ostrosti je spet stvaril pomen bridkosti, zato acerbus latinski, acetum, slovenski ocet; primeri enake slovenske besede: bridek, bitter, in pa bridek, scharf, n. pr. bridka čorda. Iz pomena ostrosti se je tudi stvaril pomen bistrosti, hitrosti, berzosti, zato iz ash tudi sansk. ashu, schnell, celer = latinskemu acer, ashva, konj, po pravem bistra, scilicet žival; iz korenike ash je tudi latinska aquila, Pomen bistrosti, hitrosti, berzosti je tudi stvaril pomen bliska, svetlobe, zato sansk. ashan, fulmen, anshu, radius, slov. ocel, Stahl, po pravem leskeče.

Izvirni pomen korenike ash je toraj spitzen ⁶⁾, durchdringen, in ker kari (čeri), pečine imajo večidel špičasto podobo, so po takošnem postali pomeni: ashman, acumen, akme, aszmu, ashmanvat itd.

Sanskritski glasnik sh se vjema s slovenskim *k*, kateri pa se rad omehčava v *c*, zato v slovenšini nahajamo *ac*, die Spitze ⁷⁾, acel, acman: ime krajev med pečinami in prebivavcev po pečovnatih krajih. Pozneje je glasnik *a* prestopil v *o* in *u*, zato: Okon, Okonina, Okič, Okir, z digamo Vokir: imena krajev med peči-

¹⁾ Glej Benfei „Glossar“ s. v.

²⁾ Glej Hanuš „Wissenschaft des slaw. Myth.“ stran 303.

³⁾ Glej Eichhorn „Beiträge“ II., 20. Gruter 886 Nr. 1.

⁴⁾ Od imen po živalih glej Pott „Die Personennamen“ str. 659, odsek: Naturgeschichtliche Benennungen.

⁵⁾ Analogično najdemo v jugoslovenskem jeziku: lit, Felsenspitze, lit, Säbelschärfe, in gerško lidos.

⁶⁾ To poterjuje korenika sho, v kateri je *a* odpadel kakor v besedi kamen iz ashman, zato shāna = akone = cos, der Wetzstein; primeri slov. os, Spitze, osilka, Hügel, in pa osil, Wetzstein.

⁷⁾ Glej P. Marcus in Janežič „Slovník“ s. v.